

Natalia Czernysz
Dr hab. nauk socjologicznych
Profesor Katedry Socjologii
Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego
imienia Iwana Franki
Wiceprezes Towarzystwa Socjologicznego
Ukrainy

Kreacja nowych porządków społecznych w warunkach wojny rosyjsko-ukraińskiej

Miedzynarodowa Konferencja “Wojna w Ukrainie i jej społeczne,
psychologiczne oraz polityczne konsekwencje”
Kraśniczyn, 8-10 maja 2023 r.

Kwestia porządku jest głównym problemem teoretyzowania socjologicznego od początku istnienia socjologii

Pojęcie **porządku** jest uważane za główne pojęcie na początkach tworzenia socjologii w jej pozytywistycznej postaci. Głównym zadaniem władz był porządek, a socjologię postrzegano jako naukę „pozytywną”, mającą na celu identyfikowanie punktów napięć w społeczeństwie i zapobieganie ewentualnym konfliktom jako naruszeniom porządku.

Globalizacja od końca XX wieku i do początku XXI wieku wykazała silne osłabienie fundamentów zwykłego porządku w społeczeństwach różnego typu wraz ze wzrostem chaosu i nieporządku w sytuacji nasilenia się ryzyka i zagrożeń. A zatem dziś problem porządku powrócił na pierwszy plan refleksji socjologicznych. Jego aktualność jest wzmacniany przez ogromne, na dużą skalę i błyskawiczne zmiany, które są dziś trwałe i zmieniają wszystkie porządki społeczne.

Wielość porządków/nieporządków zrodziła wielość socjologicznych wersji ich interpretacji

Wszystko zależało od wybranej **zasady osiowej lub kąta widzenia** od analizy społeczeństwa (według terminologii Daniela Bella).

Wśród różnych zasad osiowych podkreślamy następujące zasady badania struktur społecznych w socjologii:

- zasada osiowa D. Bella – rozwój technologii;
- A. de Tocqueville – sprawiedliwość;
- P. Drucker – wiedza;
- F. Fukuyama – kapitał społeczny i zaufanie;
- Ch. Handy – charakter systemów wartości;
- inne badacze – porządki społeczne

Podkreślamy kilka ostatnich prac poświęconych analizie porządków społecznych według różnych zasad osiowych

Na Ukrainie mamy do czynienia z dwoma wariantami interpretacji porządków społecznych w pracy ukraińskiej socjolożki

M. Sobolewskiej

„Porządek dyskursów porządku: neofunkcjonalizm i poststrukturalizm”

K.: Logos, 2014, str. 248.

Niestety, jest brak informacji o współczesnej Ukrainie

Dwa warianty interpretacji porządków społecznych (według M. Sobolewskiej)

Neofunkcjonalizm (odrodzenie)

(J. Alexander, P. Colomi, N. Luman, N. Smelzer) jako odrodzenie i interpretacja paradygmatu analizy strukturalno-funkcjonalnej z osiową zasadą *funkcji* porządków społecznych

Poststrukturalizm (przemysł)

(M. Foucault, J. Derrida, J. Deleuze, P. Bourdieu) jako przewyciężenie ograniczeń klasycznego strukturalizmu poprzez uznanie wielości porządków społecznych z osiową zasadą ich cech *strukturalnych*

Powszechne: podejmowanie tematu porządków społecznych i idei porządku życia społecznego

Trzeci wariant rozumienia porządków społecznych opiera się na osiowej zasadzie roli instytucji

Neoinstytucjonalizm

jako odrodzenie instytucjonalizmu w sytuacji interpretowania roli instytucji w utrzymaniu istniejących/tworzeniu nowych porządków społecznych

D. North, J. Wallis, B. Weingest (2012)

Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History.
Cambridge University Press, 346 pp.

Definicja **trzech typów społeczeństw** przez D. North (za pomocą analogii do D. Bell z wyborem typów przedindustrialnych, przemysłowych i postindustrialnych):

- *łowco-zbieracze* (poza analizą)
- *społeczeństwa z porządkiem o ograniczonym dostępie*
- *społeczeństwa z porządkiem o otwartym dostępie*

Podstawowe pojęcia aparatu analitycznego D. Northa i jego współautorów

1. **Instytucje**, które ustalają „reguły gry” za pomocą praw, norm zachowania do utrzymania porządków społecznych o ograniczonym lub wolnym dostępie.
2. **Organizacje**, lub „gracze”, którzy działają zgodnie z zasadami ustanowionymi przez instytucje.
3. **Wyobrażenia** o porządkach socjalnych.
Instytucje odgrywają główną rolę, natomiast wyobrażenia zamykają tę hierarchię.

W związku z tym dwa modele porządku społecznego i odpowiednio do tego różne państwa

Model ograniczonego i otwartego dostępu.

2. Model ograniczonego dostępu w B naturalnym państwie:

- powolny wzrost gospodarczy i podatność na wyzwania;
- systemy polityczne bez zgody obywateli;
- stosunkowo mała liczba organizacji;
- mały i scentralizowany aparat państwowy;
- dominacja więzi społecznych zbudowanych na selektywnym ustawodawstwie, przywilejach i hierarchiach, niechronione prawa własności, szerzenie się poglądu, że nie wszyscy są równi

3. Model otwartego dostępu:

- szybki rozwój gospodarczy i polityczny, zmniejszenie ujemnego wzrostu gospodarczego;
- zamożne i aktywne społeczeństwo obywatelskie;
- duży i zdecentralizowany aparat państwowy;
- rozpowszechnienie bezosobowych relacji społecznych opartych na rządach prawa, ochronie praw własności, sprawiedliwości i równości z równym traktowaniem wszystkich;
- właściwa zdolność do szybkiego dostosowywania do zmian

Większość współczesnych państw (80-85%)
jest państwami naturalnymi z modelem
pierwszego dostępu i odpowiadającymi im
porządkami społecznymi

Pomiędzy dwoma modelami dostępu
i, odpowiednio, rodzajami państwa
znajduje się **przejście**, które naturalne
państwa starają się przewyciężyć. A
gdzie jest Ukraina?

Ukraina znajduje się w sytuacji w okresie przejściowym do modelu otwartego dostępu

- **Ujemny wzrost gospodarczy** w czasie wojny i **rozwój polityczny z ograniczeniami wojennymi**;
- biedne, ale **aktywne społeczeństwo obywatelskie** z dużą liczbą organizacji tworzonych od dołu (tzw. “Horyzontalna” lub “Dolna Ukraina”);
- wielki aparat państwowy i **reforma decentralizacji** (od 2014 r.);
- przewaga **osobistych związków społecznych** z tendencją do rezygnacji z wiodącej roli znanych osobistości i nominowania nowych przywódców ze środowiska wojskowego i wolontariatu; wysiłki na rzecz zapewnienia praworządność i ochrony praw człowieka;
- właściwa zdolność do **szybkiego dostosowywania do zmian**; pomimo wojny, wysoki poziom samopoczucia socjalnego i szczęścia.

Ukraina dzisiaj– to społeczeństwo przejścia do porządku swobodnego dostępu z osiągnięciem nieodwracalnych zmian progowych.

Osobliwości tego przejścia na Ukrainie

1. Decydującą rolę w tej przemianie odgrywają nie czynniki ekonomiczne czy polityczne, ale **wyobrażenia** ludzkie o właściwym porządku społecznym – **wyobrażenie** kraju, który zwycięży i zbuduje ten porządek swobodnego dostępu do tworzenia różnych organizacji i kontroli obywatelskiego społeczeństwa oddolnego nad instytucjami politycznymi kierowanymi przez państwo.

Osobliwości tego przejścia na Ukrainie (kontynuowanie)

Na Ukrainie osiągnięto **konsensusu społecznego w poglądach** obywatelskich i w określeniu kierunków rozwoju na przyszłość. Powstaje nowe, zintegrowane, solidarne i zmobilizowane społeczeństwo, nowy ukraiński lud polityczny (nation), w którym dawne różnice regionalne tracą na wadze i znaczeniu. Tworzą się nowe porządki społeczne, nowa normatywność i nowa normalność.

Osobliwości tego przejścia na Ukrainie

(przedłużenie)

2. Z **wyobrażeń** o właściwym porządku społecznym tworzą się **organizacje**, których na Ukrainie jest obecnie ok. 50 tys. Przytłaczająca większość z nich jest **wynikiem inicjatyw oddolnych**. Tworzy się sieciocentryczna siatka takich organizacji z kibicami aktywności obywatelskiej. Część z nich poruszają problematykę adaptacji społecznej, ale coraz więcej nabierają nowatorskiego charakteru działalności organizacji cywilnych, zwłaszcza w sferze militarnej.

Osobliwości tego przejścia na Ukrainie

(przedłużenie)

3. Dziś na Ukrainie budują się **nowe instytucje społeczne**, takie jak Instytut Samorządu Terytorialnego czy Społeczny Instytut Wolontariatu. Oni posiadają **trzy niezbędne atrybuty**: legalność, legitymację, infrastrukturę. Takie nowe instytucje społeczne są wkładem Ukrainy w przełamywanie stereotypu przestarzałości, nieudolności i bezużyteczności (tradycyjnych) instytucji społecznych, który jest powszechny w rozwiniętych krajach świata.

Wstępny wniosek

Ukraina jest społeczeństwem z nieodwracalnymi zmianami progowymi przejścia do otwartego dostępu. Na Ukrainie zmienia się hierarchia Norta: rządzą nią wyobrażenia, z których tworzą się organizacje, a z nich – nowe instytucje.

Tworzy się dostosowana wersja porządków społecznych, w który wierzą i o który walczą Ukraińcy.

Całkowity optymizm?

W książce Instytutu Socjologii „Społeczeństwo ukraińskie w warunkach wojny. 2022» jest fragment: dzisiejsze społeczeństwo charakteryzuje się sytuacją ekskluzywności, pogotowia, ale z **enklawami porządku społecznego**. Jednocześnie istnieje wiele tak zwanych „*napięć*” (tensions), z których mogą wynikać konflikty i naruszenia porządku. Zastępca dyrektora Instytutu Socjologii S. Dembicki zwraca uwagę na szereg takich punktów: jawną i ukrytą polaryzację społeczeństwa, powrót odnowionego paternalizmu („Zachód we wszystkim nam pomoże”) itp. **Więc cała praca socjologów jest jeszcze przed nami.**

Dziękuję za uwagę!